

УДК 343.1

Вдович Ангеліна Миколаївна

здобувач вищої освіти другого (першого) рівня

ННІ права Університету державної фіскальної служби України

Гусак Катерина Володимирівна

здобувач вищої освіти (першого) рівня

ННІ права Університету державної фіскальної служби України

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ЯК ОДНА ІЗ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

***Анотація.** У статті розкривається одна із засад кримінального провадження, така як верховенство права. Визначено, що у науці існує дві групи концепцій визначення верховенства права. Також зазначено, як застосовується даний принцип у кримінальному провадженні.*

***Ключові слова:** верховенство права, засади кримінального провадження, конституційні права людини і громадянина, Кримінальний процесуальний кодекс України.*

Постанова проблеми. Принцип верховенства права є одним з основних складових загальної системи засад будь-якої сучасної правової, демократичної держави. Він втілює в собі сукупність таких ідей як рівність, свобода і гуманізм, справедливість. Даний принцип є базовим, оскільки він визначає умови та спосіб побудови і діяльності правової системи взагалі, а також її окремих складових – галузей права, у тому числі і кримінального процесуального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню принципу верховенства права у кримінальному провадженні присвячена велика

кількість робіт таких вчених, як О. Бандурки, А. Зайця, М. Козюбри, П. Рабіновича, С. Погребняка, С. Шевчука та деяких інших.

Мета статті полягає у висвітленні принципу верховенства права, як однієї із засад кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Верховенство права – це основний принцип правової держави, без якого неможливе здійснення основних прав та свобод людини і громадянина.

Усі існуючі в науці визначення верховенства права можна звести до двох основних груп відомих як «формальна» та «матеріальна» (змістовна) концепції [3, с. 162].

Першою з названих є формальна точка зору, яка полягає у тому, що в суспільстві мають існувати правові норми, яких дотримують всі суб'єкти, у тому числі і держава. А тому, даний аспект верховенства права передбачає виконання ряду наступних вимог: по-перше, у суспільстві має існувати система права як сукупність норм (ані зміст, ані зовнішня форма матеріалізації яких не має принципового значення); по-друге, дані норми мають бути зрозумілими, чіткими, ясними і несуперечливими; по-третє, вказані норми права повинні бути доступними, і зазвичай не мати зворотної дії у часі; по-четверте, право має бути розумно стабільним, а правотворчість послідовною, і по-п'яте, має існувати усталена практика реалізації норм права, що підтримується гарантією їх однакового застосування [3, с.163-165].

Другий, матеріальний аспект верховенства права, навпаки, полягає у тому, що мають існувати доволі чіткі змістовні стандарти, які визначають сутність позитивного права. Основними вимогами даного аспекту є те, що норми права мають відповідати стандартам основоположних прав і свобод людини і громадянина, а також загальним засадам права і іншим принципам природного права [3, с. 167-169].

Професор О. Скрипнюк зауважує, що верховенство права – це той основоположний принцип правової держави, без якого неможливе здійснення прав та свобод людини [5, с.138].

Пріоритет прав і свобод громадян – це особливий елемент засади верховенства права, який має особливу актуальність у сфері кримінального процесу.

Однак, на нашу думку, кримінальний процес являє собою специфічну правоохоронну діяльність, яку здійснюють спеціально уповноважені на те органи та яка виникає у зв'язку із злочином, який або відбувся, або який готується, при виявленні ознак злочину. Потрібно відзначити, що діяльність органів слідства, прокуратури, дізнання та суду може бути повноцінною лише за умови наявності різноманітних засобів впливу на поведінку суб'єктів, що залучаються до кримінального провадження, у тому числі і можливості обмеження конституційних прав і свобод осіб, у випадках передбачених законом. А це означає, що реалізація принципу верховенства права вимагає такої побудови системи кримінального процесу, за якої встановлюється оптимальний режим розслідування і судового розгляду та вирішення кримінальних справ, що одночасно забезпечує як захист прав особи, так і дієвість правових заходів боротьби із злочинністю.

Розглядаючи обмеження конституційних прав і свобод людини, які мають місце під час кримінального провадження, потрібно відзначити, що правильною є точка зору В.В. Назарова, який наголошує на тому, що будь-яке обмеження прав і свобод людини і громадянина повинно мати легітимну ціль і бути необхідним для суспільства. Інакше кажучи, будь-яке обмеження повинно ґрунтуватися на законі та допускатись лише в разі крайньої необхідності, якщо іншим шляхом неможливе виконання завдань кримінального судочинства [2, с.118].

Відповідно до статті 8 Кримінально процесуального кодексу України (далі КПК), кримінальне провадження здійснюється з додержанням

принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Оскільки міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є одним з джерел кримінального процесу, то їх положення повинні застосовуватися нарівні з національним законодавством. При цьому Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях тлумачить основні положення Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року [4, с .142].

Верховенство права у кримінальному провадженні означає, що суд не може застосовувати положення правового акта, у тому силі закону, якщо його застосування суперечить конституційним принципам права або буде порушувати права та свободи людини і громадянина.

Гарантією реалізації даного принципу є закріплення в нормативних актах чітких правил і процедур здійснення кримінального провадження. Недодержання процесуальної форми діяльності у кримінальному процесі тягне за собою негативні наслідки для осіб, уповноважені здійснювати кримінальний процес.

Висновок. Отже, верховенство права передбачає відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції України як основному втіленню загальної ідеї щодо визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Втілення у життя та реалізація принципу верховенства права у кримінальному провадженні можливі тільки за умови незалежності, неупередженості та високої кваліфікації уповноважених на здійснення кримінального провадження осіб, зокрема співробітники органів оперативних підрозділів, слідчі, керівники досудового розслідування, прокурори, слідчі судді, судді. Адже саме ці особи, наділені відповідними

повноваженнями, приймаючи те чи інше процесуальне рішення в межах своїх повноважень встановлюють право у конкретній життєвій ситуації, тим самим стаючи уособленням соціальної справедливості на певному етапі кримінального провадження.

Якщо звертати увагу на сучасний розвиток правової системи України, то можна зрозуміти, що практична сторона реалізації принципу верховенства права викликає певні зауваження. Поширеним явищем є нерозуміння самого принципу верховенства права, його ототожнення з радянським принципом верховенства закону.

Отже, засада верховенства права у кримінальному провадженні відіграє неабияку важливу роль та повинна дотримуватися всіма посадовими особами правоохоронних органів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-УІ // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 22.04.2020)
2. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: монографія / В.В. Назаров. Х.: ТД «Золота миля», 2009. 400 с.
3. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістова характеристика): монографія / С.П. Погребняк. Х.: Право, 2008. 240 с.
4. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення у справі. Коментарі. 2003. № 1. 207 с.
5. Скрипнюк О. / О. Скрипнюк // Людина і політика. 2011. № 1. С. 137-143.